

ПРОСТОРОВА ДЕЗОРІЄНТАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТОКІВ ЯК ПРИЧИНА ВИНИКНЕННЯ ДЕФЕКТІВ ОБЛІКОВОЇ СИСТЕМИ

SPATIAL DISORIENTATION OF INFORMATION FLOWS AS A CAUSE OF DEFECTS IN THE ACCOUNTING SYSTEM

У статті доведено, що дефекти облікової системи є причиною руйнування інформаційних зв'язків у всій системі управління підприємством. Мета статті полягає в характеристиці просторової дезорієнтації інформаційно-облікових потоків як причини виникнення та розвитку дефектів у системі бухгалтерського обліку підприємства. Виділено базові характеристики, які свідчать про існування просторової дезорієнтації в системі бухгалтерського обліку. Представлено базові ознаки дезорієнтації інформаційно-облікових потоків. Охарактеризовано графік документообігу як ефективний інструмент превентивного контролю та зменшення негативних наслідків просторової дезорієнтації в системі бухгалтерського обліку. Досліджено можливості відновлювальних та компенсаторних заходів боротьби з явищем просторової дезорієнтації інформаційно-облікових потоків. Зроблено висновки щодо можливості практичної апробації теоретичних положень стосовно існування явища просторової дезорієнтації у сфері бухгалтерського обліку.

Ключові слова: просторова дезорієнтація, інформаційно-облікові потоки, система бухгалтерського обліку, обліковий дефект, когерентна інформація.

В статье доказано, что дефекты учетной системы являются причиной разрушения

информационных связей во всей системе управления предприятия. Цель статьи заключается в характеристике пространственной дезориентации информационно-учетных потоков как причины возникновения и развития дефектов в системе бухгалтерского учета предприятия. Выделены базовые характеристики, которые свидетельствуют о существовании пространственной дезориентации в системе бухгалтерского учета. Представлены базовые признаки дезориентации информационно-учетных потоков. Охарактеризован график документооборота как эффективный инструмент превентивного контроля и уменьшения негативных последствий пространственной дезориентации в системе бухгалтерского учета. Исследованы возможности восстановительных и компенсаторных мер борьбы с явлением пространственной дезориентации информационно-учетных потоков. Сделаны выводы о возможности практической апробации теоретических положений о существовании явления пространственной дезориентации в сфере бухгалтерского учета. **Ключевые слова:** пространственная дезориентация, информационно-учетные потоки, система бухгалтерского учета, учетный дефект, когерентная информация.

УДК 657

<https://doi.org/10.32843/bses.49-30>

Височан О.С.

д.е.н., доцент,
професор кафедри обліку та аналізу
Національний університет
«Львівська політехніка»

Оліховський В.Я.

к.е.н., асистент кафедри обліку
та аналізу
Національний університет
«Львівська політехніка»

Vysochan Oleh

Lviv Polytechnic National University
Olikhovskiy Volodymyr
Lviv Polytechnic National University

The purpose of the article is to characterize the spatial disorientation of information and accounting flows as a cause of occurrence and development of defects in the enterprise accounting system. There are three basic characteristics that indicate the existence of spatial disorientation in the accounting system: the lack of error of targeting information and accounting flows, which, first of all, is manifested in the chaotic, weak structure of the latter; obtaining information from unauthorized users or misappropriation of access rights at the stage of developing or reforming an accounting system; anonymity of information – the receipt and acceptance by the system of accounting of information of unknown origin, from an unidentified (or identifiable, but fictitious) source. It is proved that one of the simplest and at the same time the most effective tools for reducing the negative effects of spatial disorientation in the accounting system is the developed workflow schedule. The main signs of disorientation of information and accounting flows are highlighted: lack of logical connection between accounting indicators; the accounting information is ambiguous and allows for double interpretation; an increase in the amount of information that requires significant additional costs for structuring and initial processing; systematic, unjustified non-compliance with the approved schedule of workflow; unnecessary duplication of information; an increase in the amount of information that requires additional authentication, source identification, and more. It has been established that control tests and modeling tools can be effective for detecting the phenomenon of spatial disorientation of information and accounting flows, which allow identifying problem segments on the way of information from the source to the consumer through the accounting system. It is proved that in order to effectively eliminate the phenomenon of spatial disorientation of information and accounting flows, it is necessary to identify the cause of its occurrence and the degree of negative impact on the accounting system. Conclusions have been made regarding the possibility of solving problems related to the effect of temporal disorientation on the occurrence of accounting defects, as well as the practical validation of the theoretical provisions regarding the existence of spatial disorientation in accounting.

Key words: spatial disorientation, information and accounting flow, accounting system, accounting defect, coherent information.

Постановка проблеми. У практичній діяльності бухгалтерських служб підприємств та організацій усіх галузей та форм власності інформація отримується зі значної кількості джерел та надходить різними шляхами, створюючи когерентні інформаційно-облікові потоки. За певних обставин можуть виникнути умови для розвитку негативного явища просторової дезорієнтації, що є однією з причин зародження дефектів облікової системи. Небезпека цього явища полягає в тому, що його результатом є зниження цінності облікової інформації для прийняття управлінських рішень, попри те, що зміст інформаційного повідомлення не спо-

ворюється. На виході маємо інформацію, яка не вирішує проблему, а ще більше поглиблює її, оскільки створює набір заплутаних, слабо структурованих, суперечливих масивів даних, робота з якими вимагає додаткових зусиль та залучення зайвих фінансових ресурсів. Зворотним варіантом є відсутність необхідної інформації для вирішення поточних облікових завдань. У такому разі бухгалтер змушений працювати в умовах перманентного інформаційного дефіциту, акумулюючи додаткові ресурси на пошук необхідних даних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика облікової дефектології окремих

ділянок чи субкомпонентів системи бухгалтерського обліку розглядалася в роботах низки вчених-економістів, таких як Хуа Фанг [1] та Лінфанг Хоу [2] (стосовно фінансової звітності), К. Річард Бейкер [3] (у системі управлінського обліку за повною вартістю). У сучасних публікаціях автори роблять акцент на технічних дефектах автоматизованих систем бухгалтерського обліку. В попередніх публікаціях [4–6] нами розглядалися різні види дефектів системи обліку загалом та причини їх виникнення. Водночас дослідження причин виникнення дефектів у бухгалтерському обліку досі залишається актуальним.

Постановка завдання. Дефекти облікової системи є причиною руйнування інформаційних зв'язків у всій системі управління підприємством. З огляду на актуальність тематики метою статті є характеристика просторової дезорієнтації інформаційно-облікових потоків як причини виникнення та розвитку дефектів у системі бухгалтерського обліку підприємства. Зазначена мета досягається через послідовне вирішення таких завдань:

- виокремлення базових характеристик, які свідчать про існування просторової дезорієнтації в системі бухгалтерського обліку;
- представлення основних ознак дезорієнтації інформаційно-облікових потоків;
- характеристика графіку документообігу як ефективного інструменту превентивного контролю та зменшення негативних наслідків просторової дезорієнтації в системі бухгалтерського обліку;
- дослідження можливостей вжиття відновлювальних та компенсаторних заходів боротьби з явищем просторової дезорієнтації інформаційно-облікових потоків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Характеристика просторової орієнтації стосовно облікових систем представлена в роботі [7, с. 125] в такому вигляді: інформація повинна бути чітко спрямована від джерел до одержувачів, мати чітку авторизацію останніх та ідентифікованість перших.

Таким чином, існує три базових характеристики, які свідчать про існування просторової дезорієнтації в системі бухгалтерського обліку:

- відсутність або похибка адресності інформаційно-облікових потоків, що перш за все виявляється у хаотичності, слабкій структурованості останніх;
- отримання інформації неавторизованими користувачами або неправильне присвоєння прав доступу на етапі розроблення чи реформування облікової системи (важливо зазначити, що до просторової дезорієнтації може приводити лише отримання неавторизованої інформації, що тією чи іншою мірою має випадковий характер (через збій автоматизованих систем, некомпетентність технічного персоналу тощо) або цілеспрямований вплив (зовнішній чи внутрішній), який має на меті

штучне створення дезорієнтаційного середовища, а не зумисна крадіжка інформації задля отримання неправомірної вигоди чи нанесення шкоди суб'єкту господарювання);

– анонімність інформації, тобто отримання та прийняття до опрацювання системою обліку інформації невідомого походження від неідентифікованого (або ідентифікованого, однак фіктивного) джерела.

Першу характеристику можна вважати основною, оскільки вона однозначно вказує на наявність дефектів, пов'язаних з виникненням явища просторової дезорієнтації в облікових системах, тоді як дві інші є супутніми, адже їх існування може свідчити також про інші категорії дефектів. Водночас у категоріях класифікаційних угруповань, представлених у роботі [5, с. 9–10], просторова дезорієнтація може привести до виникнення широкого спектру, різних за своєю сутністю та наслідками впливу дефектів, зокрема дефектів зовнішнього чи внутрішнього характеру, дії та взаємодії, інформаційних, технічних, пов'язаних з існуванням людського фактору, організаційно-методичних.

Явище просторової дезорієнтації може виникати спонтанно чи під впливом зацікавлених осіб. У першому випадку причиною виникнення є відсутність кваліфікованості персоналу підприємства або проста випадковість (яка, однак, є наслідком існування певних зв'язків та відносин між суб'єктами системи бухгалтерського обліку, які складно детермінуються), що можуть розглядатися як рушійні фактори. У другому випадку причиною може бути штучно створена ситуація, метою якої є отримання вигоди одними учасниками на шкоду іншим. Різниця полягає в запланованому отриманні (чи неотриманні) користі від її виникнення в одного або кількох суб'єктів системи бухгалтерського обліку (працівників апарату бухгалтерії, зовнішніх користувачів облікової інформації, менеджменту підприємства тощо).

Одним із простих і водночас найбільш ефективних інструментів зменшення негативних наслідків просторової дезорієнтації в системі бухгалтерського обліку є розроблений графік документообігу, який містить такі реквізити, як найменування документа (ідентифікатор інформаційно-облікового потоку); відповідальний за створення (джерело інформації); відповідальний за отримання (користувач інформації); кількість екземплярів (потужність інформаційно-облікового потоку); терміни документообігу (часові обмеження для створення, передачі та первинного опрацювання інформації). Важливо розуміти, що реалізація в процесі документообігу етапу перевірки документів здебільшого сприяє підвищенню точності опрацьовуваної інформації, однак не забезпечує усунення просторової дезорієнтації. У цьому аспекті більш ефективною є організація належного зворотного зв'язку

між джерелом та отримувачем інформації. Таким чином, дотримання графіку документообігу на підприємстві дає змогу знизити ризики виникнення явища просторової дезорієнтації, однак не усуває її повністю.

Основними ознаками дезорієнтації інформаційно-облікових потоків, на наш погляд, є:

- відсутність логічної ув'язки між обліковими показниками;
- неоднозначність облікової інформації, допущення її подвійного трактування;
- зростання обсягів інформації, яка вимагає значних додаткових затрат на структурування й первинне опрацювання;
- системне, необґрунтоване недотримання затвердженого графіку документообігу;
- зайве дублювання інформації;
- зростання обсягів інформації, яка вимагає додаткового підтвердження достовірності, ідентифікації джерела;
- необґрунтована зміна стандартного (прийнятого на підприємстві) маршруту руху облікової документації;
- наявність претензій від користувачів стосовно складності розуміння та інтерпретації отримуваної ними інформації тощо.

Розуміємо, що наведені ознаки не є вичерпними, а також можуть свідчити про наявність інших дефектів облікової системи, тому важливими є кваліфікація та досвід бухгалтера-аналітика, а також проведення додаткових тестів на виявлення відхилень у процесі руху інформації від джерела до споживача. Тестування облікової системи щодо відсутності просторової дезорієнтації є особливо важливим після проведення серйозних організаційно-структурних змін, зокрема впровадження або модернізації автоматизованих систем бухгалтерського обліку; реструктуризації облікової, фінансової та інших служб підприємства; переорієнтації господарюючого суб'єкта на інші види діяльності.

Саме по собі виявлення окремих ознак ще не є підставою діагностування дефектів в обліковій системі, адже значно важливішими є їх систематичність, повторюваність, зростання обсягів продукованої неякісної інформації в часі, а також наявність одразу декількох ознак просторової дезорієнтації інформаційно-облікових потоків одночасно.

Для виявлення явища просторової дезорієнтації інформаційно-облікових потоків ефективними можуть бути контрольні тести, а також засоби моделювання, які дають змогу виявити проблемні сегменти на шляху інформації від джерела до споживача через систему бухгалтерського обліку.

Для ефективного усунення явища просторової дезорієнтації інформаційно-облікових потоків слід виявити причину його виникнення та ступінь негативного впливу на облікову систему. Далі залежно

від виявленої причини відбувається відновлення інформаційних функцій системи бухгалтерського обліку. Коли відновлення є технічно неможливим або економічно чи організаційно недоцільним, здійснюється часткова або повна заміна проблемних ділянок. Наприклад, проблема із зайвим дублюванням інформації може вирішитися простим коригуванням окремих реквізитів графіку документообігу або заміною його на новий. Однак інколи вжиття цих заходів виявляється недостатньо. В такому разі необхідна докорінна перебудова організаційно-документального забезпечення системи бухгалтерського обліку.

Висновки з проведеного дослідження.

Наслідком просторової дезорієнтації для підприємства, що виявляється у хаотичності, неструктурованості інформаційно-облікових потоків, є зниження ефективності інформаційної функції бухгалтерського обліку в системі управління. Важливим для суб'єкта господарювання є не лише подолання негативних наслідків цього явища, але й недопущення його виникнення в майбутньому. Для цього слід розробити набір тестів, які використовуватимуться для превентивного контролю можливості формування сприятливого середовища для розвитку просторової дезорієнтації інформаційно-облікових потоків.

Перспективами подальших досліджень можуть стати розгляд проблем, пов'язаних з впливом часової дезорієнтації на виникнення облікових дефектів, та практична апробація теоретичних положень щодо існування явища просторової дезорієнтації у сфері бухгалтерського обліку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Fang Hua. A Study on Defects and Causes in Current Financial Reports. *International Journal of Business and Management*. 2009. Vol. 4. № 5. P. 166–168.
2. Hou Linfang. Analysis of Defects in Financial Accounting Management of Construction Enterprises and Corresponding Strategies. *The Open Cybernetics and Systemic Journal*. 2015. № 9. P. 1218–1222.
3. Baker C.R. Defects in Full-Cost Accounting in the Petroleum Industry. *Abacus*. 1976. Vol. 12. Iss. 2. P. 152–158.
4. Vysochan O., Vysochan O. Apperceptive Defects in Accounting Information System. *Economics, Entrepreneurship, Management*. 2018. Vol. 5. № 2. P. 33–38.
5. Височан О.С. Облікова дефектологія: класифікація та діагностування. *Облік і фінанси*. 2018. № 3 (81). С. 5–12.
6. Височан О.С. Облікова дисторсія: поняття, класифікація, причини виникнення та мінімізація негативних наслідків. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2017. № 5 (33). С. 127–132.
7. Височан О.С. Концептуалізація розвитку бухгалтерського обліку у суб'єктів, що здійснюють туристичну діяльність : монографія. Львів : Видавництво Тараса Сороки, 2015. 312 с.

REFERENCES:

1. Fang Hua. (2009). A Study on Defects and Causes in Current Financial Reports. *International Journal of Business and Management*, vol. 4, № 5, pp. 166–168.
2. Hou Linfang. (2015). Analysis of Defects in Financial Accounting Management of Construction Enterprises and Corresponding Strategies. *The Open Cybernetics and Systemic Journal*, № 9, pp. 1218–1222.
3. Baker C.R. (1976). Defects in Full-Cost Accounting in the Petroleum Industry. *Abacus*, vol. 12, iss. 2, pp. 152–158.
4. Vysochan O. and Vysochan O. (2018). Apperceptive Defects in Accounting Information System. *Economics, Entrepreneurship, Management*, vol. 5, № 2, pp. 33–38.
5. Vysochan O.S. (2018). Oblikova defektologhija: klasyfikacija ta diagnostuvannja [Accounting defectology: classification and diagnosis]. *Oblik i finansy*, № 3 (81), pp. 5–12.
6. Vysochan O.S. (2017). Oblikova dystorsija: ponjattja, klasyfikacija, prychny vynykennja ta minimizacija neghatyvnykh naslidkiv [Accounting Distortion: Concept, Classification, Causes and Negative Effects Minimization]. *Naukovi zapysky Nacionaljnogho universytetu "Ostrozjka akademija"*, № 5 (33), pp. 127–132.
7. Vysochan O.S. (2015) Konceptualizacija rozvytku bukhghaltersjkogho obliku u sub'jektiv, shho zdijsnjujutj turystychnu dijajlnistj [Conceptualization of accounting development in entities engaged in tourism] : monoghrafija. Ljviv : Vydavnyctvo Tarasa Soroky. (in Ukrainian)